

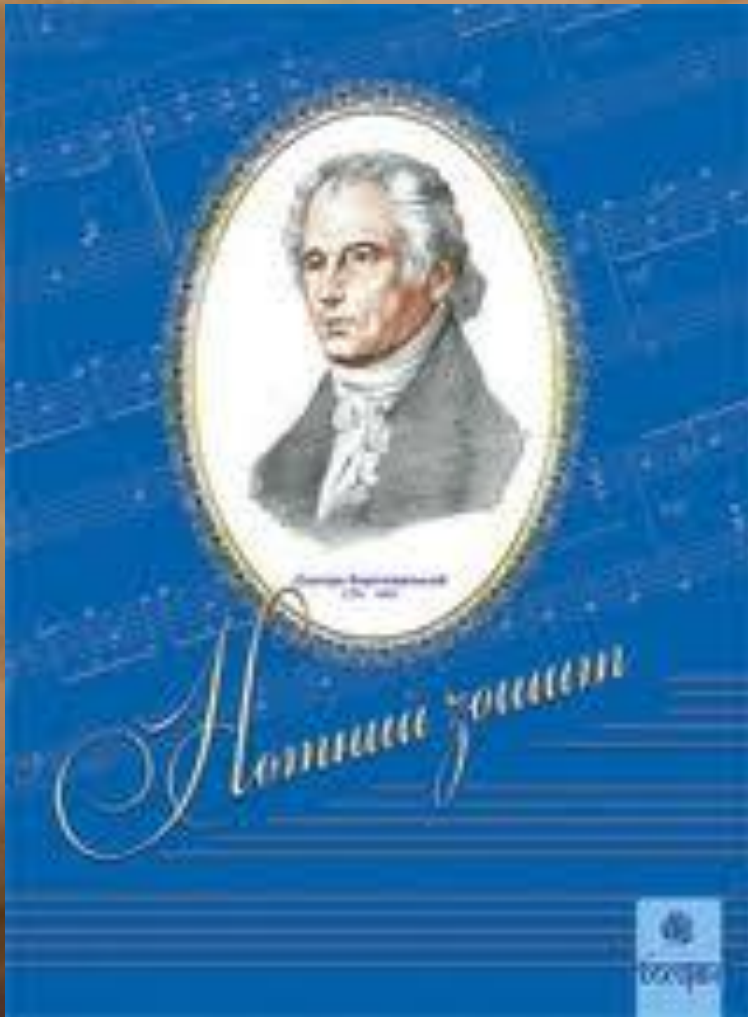

Дмитро Степанович
Бортнянський

Вступ

Майже все життя працюючи далеко від рідної України, він досягнув однієї з найбільших висот у творчій та службовій кар'єрі, яка тільки могла судитися українцеві у можновладній ієрархії Російської імперії. Саме при ньому набула світової слави Придворна співацька капела у Петербурзі, якою він керував майже 30 років. Провідні музичні критики Росії XIX ст. нарекли його "дідусям російської музики" (і це при тому, що її "батьком" визнано М.І.Глінку).

Тривалий час Д.Бортнянський був відомий передусім як автор духовних хорових творів, зокрема в жанрі хорового концерту а сарреїа, кілька зразків якого визнані світовими шедеврами. Останнім часом Бортнянський повертається до нас і як визначний автор світської музики доби класицизму — опер, камерно-інструментальних та камерно-вокальних творів. Вже друге століття поспіль не вщухають дискусії й довкола того, "якої національності" музика Д.Бортнянського — української, російської чи "за гальноєвропейської".

Немало-небагато, а саме “українським Моцартом” називав наш великий композитор Михайло Вербицький свого геніального попередника Дмитра Бортнянського. А згодом, всього через півтора століття, у страшні для українства часи радянською владою вже насаджувався стереотип про Бортнянського, як про нібито щось старе, несучасне і вже давно нікому не цікаве. Слава Богові, пройшло ще кілька десятиліть і сучасне покоління вже намагається зрозуміти усю велич хорового корифея родом із Сумщини. І тому зараз відкриваються очі навіть багатьом заскорузлим скептикам: виявляється, що саме на закладених Дмитром Бортнянським традиціях барокового співу виросли багато видатних музикантів не лише України та Росії, а й світової спільноти!

Дмитро Степанович Бортнянський народився в 1751 р. у стародавньому українському місті Глухові у родині заможних міщан. Батько майбутнього композитора — Степан Васильович Бортнянський — походженням з Галичини, оселився у Глухові за декілька років до народження Дмитра, а в 1755 р. здобув чин козацького сотника. Мати — Марина Дмитрівна Толстая — була простого походження (прізвище Толстая — від першого чоловіка). Через брак достеменних відомостей про дитинство Д. Бортнянського неможливо стверджувати, яким чином атмосфера тодішнього вплинула на становлення майбутнього маестро.

**Марко
Полторацький**

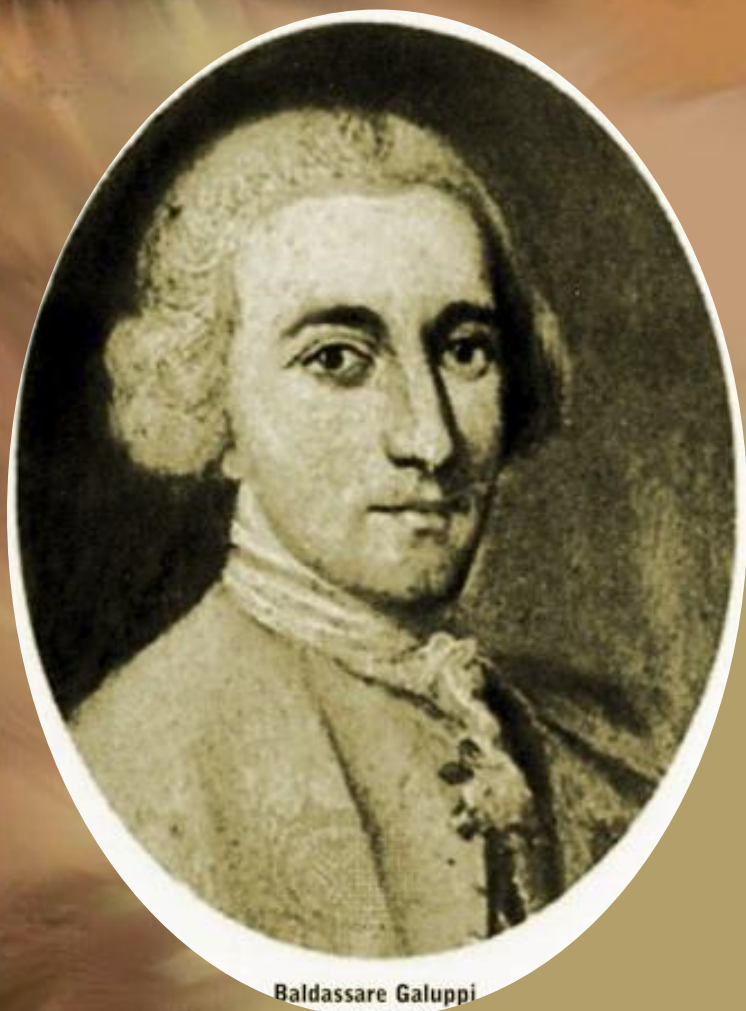
Але існують припущення , що він деякий час навчався у Глухівській співацькій школі — найважливішому музичному навчальному закладі тодішньої Російської імперії. Адже саме з числа учнів цієї школи здійснювали набір співаків до Придворної співацької капели у Петербурзі! В один із таких наборів невдовзі потрапив і малий Дмитро.

Сталося це у 1758 р., коли хлопчикові було лише 7 років. Першим музичним наставником Д. Бортнянського у Петербурзі був Марко Полторацький — тодішній уставник (керівник) Придворної капели і теж українець. При капелі діяла музична школа, де всі малолітні капеляни мали пройти обов'язковий курс навчання. Відомо також, що юний Бортнянський паралельно навчався у Кадетському корпусі й разом з іншими його вихованцями брав участь в оперних виставах.

**імператриця
Єлизавета
Петрівна**

- Джерела зафіксували де кілька таких виступів — у 1762 і 1764 роках, Дмитро виконав складну жіночу партію (адже їх здебільшого доручали саме юним співакам) в опері Г.Раупаха "Альцеста", а згодом, у 1765 р., він у тій самій опері вже співав чоловічу партію (Адмета). Дзвінкий, сріблястий голос і прекрасна зовнішність юного Бортнянського припали до душі самій імператриці Єлизаветі Петрівні, яка, за словами одного з перших біографів митця Д.Долгова, ставилася до нього із материнською турботою.

Baldassare Galuppi

Бальдассаре Галуппі

У 1766 р. майбутній композитор, як і решта півчих Придворної капели, починає вивчати іноземні мови — французьку, італійську та німецьку, знання яких знадобилося в його подальшому житті. Поворотним етапом "капелянського" періоду життя Бортнянського став початок занять із відомим італійським композитором Бальдассаре Галуппі, який працював при Російському імператорському дворі. Він невдовзі й по рекомендував відрядити юного митця до Італії для продовження музичної освіти.

**Джамбаттіста
Мартіні**

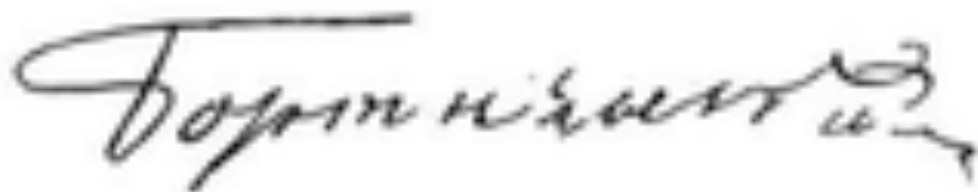
- Подальші 10 років, проведені Д.С.Бортнянським на "батьківщині музичного мистецтва", в Італії — це період не лише інтенсивного творчого самовдосконалення, не лише становлення Бортнянського як композитора, але її стрімкого сходження щаблями міжнародного визнання. Основним місцем перебування Бортнянського в Італії була Венеція, де він продовжував заняття у Б.Галуппі — директора консерваторії "Ospedaletto a Santi Giovanni e Paolo" ("Малий притулок святих Іоанна і Павла"). Інші місця перебування Бортнянського — Флоренція, Рим, Мілан, Неаполь, Модена і Болонья з її відомою на всю Європу Болонською філармонічною академією — своєрідним "нерестом музичного класицизму". В Болоньї він навчався у найавторитетнішого на той час музичного теоретика Джамбаттіста Мартіні.

Які ж твори написав Д.Бортнянський в Італії?

Передусім, це три опери, прем'єри яких пройшли з чималим успіхом: "Креонт" (1776 р.), "Алкіл" (1778 р.); обидві опери вперше були поставлені в театрах Венеції, згодом йшли в інших містах Італії), "Квінт Фабій" (1779 р., м.Модена). Витримав Бортнянський "оперний іспит" і в Римі та Болоньї, публіка яких вважалася найбільш досвідченою та бескомпромісною в оцінках. Вже у цих ранніх творах композитор виявив себе як типовий представник музичного класицизму. Зокрема, він педантично (і високопрофесійно) дотримувався традицій італійської опери-seria.

Разом з тим у згаданих операх, передусім в "Алкіді", простежуються й окремі мелодії, надто близькі до українських народних пісень. "Українськість" проступає і в фактурних прийомах, зокрема у веденні двох верхніх голосів паралельними терціями ("терцевою второю"), співі усього складу хору в октаву чи в унісон тощо. У творах пізнішого, "зрілого" Бортнянського це стане звичним. Україна жила в його душі, проймаючи її своїми піснями. Поряд з операми Бортнянський створював і перші інструментальні композиції, хорові твори для католицького богослужіння — "Ave Maria", "Salve Regina", "Dextera Domini" на канонічні тексти латиною, хорову месу німецькою мовою. Привертає увагу також написаний на текст німецькою мовою хор "Російська вечірня" ("Russischer Versperchor"), де виразно простежується вплив київського розспіву, втілена загальна інтонаційна "аура", притаманна православній літургії. В Італії Бортнянський виявляє себе і як колекціонер живопису.

A handwritten signature in black ink on a white background. The signature is written in a cursive, flowing style, likely in Cyrillic script, and appears to read "Бортнянський".

**Максим
Березовський**

На цьому ґрунті він потоваришував зі своїм земляком-глухівчанином, який тоді також працював в Італії, скульптором Іваном Мартосом. Пізніше ця дружба увінчається встановленням мармурового погруддя композиторові (роботи Мартоса) у Придворній співацькій капелі в Петербурзі. Лишається загадкою те, чи спілкувався Бортнянський з іншим визначним композитором-українцем Максимом Березовським, який перебував в Італії у той самий час. Відомо лише, що Бортнянський, як людина виважена й поміркована, на відміну від гарячкуватого, романтичного Березовського, не надто поспішав на батьківщину (тобто в Російську імперію).

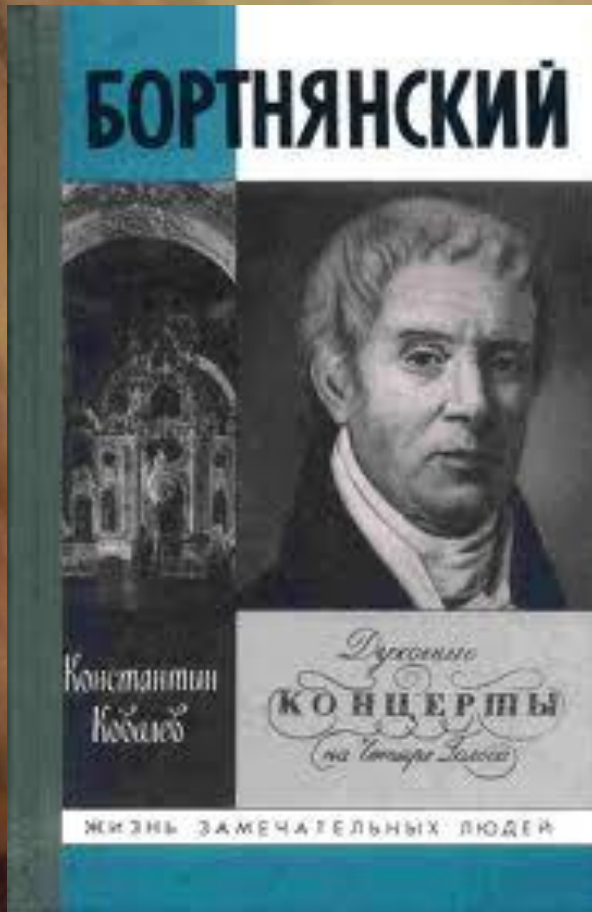
І.Єлагін

Лише після того, як у 1779 р. директор імператорських театрів і придворної музики І. Єлагін запропонував Бортнянському такі умови роботи на батьківщині, що гарантували йому гідну реалізацію творчих намірів та пристойний рівень життя, композитор дав згоду повернутися до Росії. Попрацювавши декілька років у Придворній співацькій капелі, для якої він створив низку хорових творів культового призначення, Д.Бортнянський здобув собі нового могутнього покровителя. Ним став майбутній російський імператор, а тоді ще престолонаступник Павло Петрович (Павло І). У 1784—96 рр. Бортнянський працює "композитором і клавесинієм", а згодом і капельмейстером у маєтках Павла Петровича в Гатчині та Павловську, де митцеві було виділено земельну ділянку під побудову власної домівки.

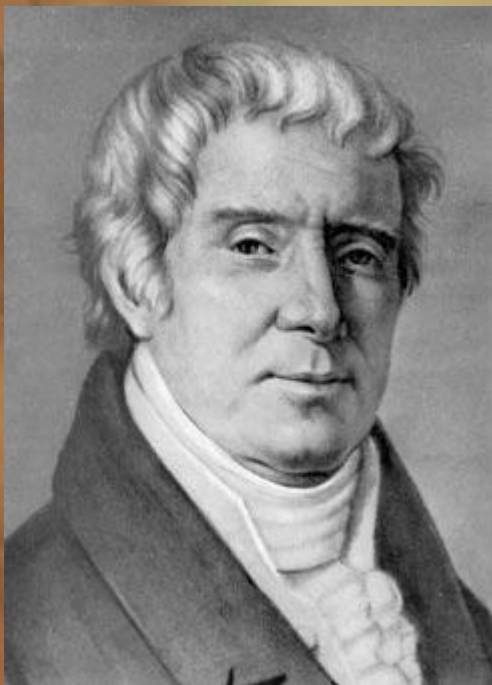

Відданий мистецтву і вкрай виважений у своїх політичних поглядах Бортнянський у згадане двадцятиріччя присвячує себе написанню музики. Це — найплідніший період його творчості. В цей час написано три опери французькою мовою — "Свято сеньйора", "Сокіл" (обидві — 1786 р.) і "Син-суперник, або нова Стратоніка" (1787 р.), численні інструментальні твори, в т.ч. "Концертна симфонія" (1790 р.), два концерти для клавічембало з оркестром, 2 квінтети для фортепіано, арфи, скрипки, альту та віолончелі, сонати для клавіра, які по сьогодні є в репертуарі виконавців-піаністів, 2 сонати для скрипки й фортепіано... Але справжньою святою святих Бортнянського стає хорова музика — як духовна, так і світська.

Але що собою являє хорова спадщина Бортнянського?

Адже лише для хору без супроводу ним написано понад 100 творів! До того ж, більшість з-поміж них — це великі багаточастинні композиції: 2 літургії і аж 67 хорових концертів. Крім цього, з-під пера композитора вийшло 7 кантат, 40 одночастинних хорових і ворів — і не лише. У згаданий відтинок часу твори Бортнянського починають привертати й увагу вітчизняних видавців. Серед перших виданих творів — "Херувимська" для хору а саррейіа (1782 р.) і романс французькою мовою (1783 р.).

Наступний крок у кар'єрі Д.Бортнянського — його призначення директором Придворної співацької капели. Відбулося це 11 листопада 1796 р. — і знову з благовоління Павла I, який вирішив долю композитора буквально за декілька днів після своєї коронації. Одночасно спеціальним указом царя Бортнянський був підвищений у рангу від колезького асесора до колезького радника. На зламі століть авторитет Бортнянського при дворі був настільки високим, що опісля чергового дворцевого перевороту, коли на царювання зійшов Олександр I, 50-річний маестро не лише не втратив свою посаду, але й продовжував невпинно зміцнювати власне становище у суспільстві. З 1804 р. він — почесний член Академії мистецтв у Петербурзі, з 1815 р. — член Петербурзького філармонічного товариства.

А в 1816 р. Д.С.Бортнянського призначають головним церковно-музичним цензором Російської імперії. Його твори неодмінно озвучують найважливіші придворні церемонії. Під час похорон Катерини II виконується його "Панахида", коронацію Павла I супроводжує хоровий концерт Бортнянського "Господи, силою твоєю возвеселится царь". Він співпрацює з «найвідомішими "офіційними" поетами Росії — Г. Державіним, М.Херасковим, В. Жуковським. На честь перемоги Росії над Наполеоном він створює широко виконувану за його життя пісню "Певец во стане русских воинов" (вірші В.Жуковського), пише масонський гімн "Коль славен" (вірші М.Хераскова).

- Пік діяльності Д.Бортнянського, безумовно, припадає на останні десятиліття його життя — першу чверть XIX ст.. Але Бортнянський всім своїм єством залишався відданим "талантному" вісімнадцятому століттю, жодної миті, як нині здається, не розлучаючись із білою перукою та панталонами, піднесеним, дещо "церемонійним" пафосом спілкування. Тобто можна без перебільшення казати про те, що не лише твори Бортнянського, але й сам він як особистість становили своєрідний "культурний підсумок" XVIII ст. як для Росії, так і для України. Власне, митець і не приховував своєї "старомодності", навіть пишався нею. Хоча й був винятково самокритичним, усвідомлюючи те, що плину часу не зупинити.

- Обмалъ відомостей лишилося й про особисте життя Бортнянського. Власних дітей у нього не було. Тому опісля смерті митця, яка настала 10 жовтня (за старим стилем — 27 вересня) 1825 р. у Петербурзі, все його майно перейшло у спадок удови, родовід якої теж дослідникам не відомий. Спеціальним царським указом вдові призначено пенсію, розмір якої дорівнював посадовому окладу покійного Бортнянського (а він був чималий). Відомо також, що на похорон митця з'явилося стільки людей, що до церкви, де його відспівували, людей довелося впускати 'за квитками. Загубилася й могила Бортнянського, що зникла разом із кладовищем на Васильєвському острові в Петербурзі. А невдовзі з аукціону було продано чималу колекцію картин, зібрану Бортнянським протягом життя.

Сьогодні ім'я і спадщину Д.С. Бортнянського рівною мірою шанують і в Росії, і в Україні. Дослідниками переконливо доведено, що творчість великих українських композиторів М. Березовського, А.Веделя і Д. Бортнянського мала вирішальний вплив на становлення російської хорової школи і творчого стилю багатьох російських композиторів. Те ж можна сказати про більшість західно-українських композиторів XIX—початку XX сторіччя, що зверталися до хорового жанру, — М.Вербицького, С.Воробкевича, І.Лаврівського, Я. Лопатинського, В.Матюка, Д. Січинського.

Дякую за увагу !!!

Підготували
Учениці 9-П класу
Касянчук Владислава
Радивонік Юлія